

Text i fotos: JORDI BADIA

El grèvol i el galzeran

Ara, quan les lluminàries i les foscors de les festes de Nadal queden enrere, és moment per explicar el grèvol i el galzeran, les dues plantes que amb llurs baies vermelles alegren el bosc a l'hivern, sense perill que algun inconscient vagi a arrabassar-les. El grèvol és l'arbre –sí, arriba a ser tot un arbre– de fulles coriàcies, amples i lluent, arrodonides o el·líptiques i quasi sempre ondulades i amb el marge punxegut, que, en créixer poc a poc, trobem més sovint de mida arbustiva. El contorn punxós tan típic de les fulles de grèvol no ho és tant com es pugui pensar; el tenen les fulles dels exemplars arbustius i les fulles baixes dels que han assolit alçada d'arbre. En canvi, les fulles altes de la capçada dels grèvols autènticament arboris tenen un contorn ben llis, sense punxes. La funció de les punxes de les fulles de grèvol queda ben clara: és la defensa enfront dels herbívors. Les cabres o les vaques es podran menjar només algunes fulles quan siguin encara tendres, tot just acabades de sortir; però es rendiran davant de les fulles ja coriàcies i punxoses. A les fulles inabastables de les capçades no els cal la protecció de les punxes.

El grèvol és un arbre dioic, és a dir, hi ha mascles i femelles. Només els individus femelles tenen els atractius fruits vermells a la tardor i a l'hivern. A ple hivern, quan l'aliment escasseja i el fred incrementa les necessitats energètiques, els fruits del grèvol alimenten els ocells boscos. El grèvol viu als boscos

ra l'ombra de l'alzina. A la comarca viu sobretot a l'interior dels alzinars humits de Montserrat i de l'entorn de Mura. El mot català de galzeran, segons explica Pius Font i Quer, podria tenir origen àrab, ja que a les muntanyes del Rif (Marroc), la flora de les quals ell investigà, es designa aquesta espècie amb el mateix nom.

Grèvol i galzeran comparteixen una confusa associació de noms amb el boix. El grèvol s'anomena també popularment boix grèvol, mentre que el galzeran es coneix també com a boix mascle. Comparteixen també la combinació del verd intens de les fulles coriàcies amb el vermell viu de les baies a l'hivern, fet que els ha convertit en símbols del Nadal i a la vegada en víctimes de l'ornamentació natalenca.

L'ordre de la Generalitat de l'any 1986 que regula l'ús ornamental de les plantes per Nadal prohibeix explícitament a Catalunya la recol·lecció de grèvol i la comercialització de les seves branques. Obliga també als arbres de Nadal, ja siguin avets, pícees, pins o ginebres, a justificar documentalment el seu origen en un viver; no és permès de tallar-los al bosc sense autorització prèvia. Finalment, l'ordre prohibeix explícitament la comercialització del teix com a arbre de Nadal. El teix és un arbre de filogènia molt antiga, parent llunyà de pins i avets. Les seves fulles extremadament tòxiques i el seu port recorden els de l'avet. La fusta de teix és duríssima i de color rogenc. Com

1

2

3

humits i ben conservats. Se'l troba disseminat a les rouredes, fagedes, i pinedes de pi roig dels vessants obacs, sense ser mai l'arbre dominant del bosc. A la comarca de Bages no és rar. On n'hi ha més és a les canals de Montserrat, convivint en pla d'igualtat arbòria amb la blada i la moixera –que explicàvem el mes passat–, el til·ler i el teix. Sovint els grèvols més grossos de Montserrat, de troncs gruixuts, capçades enlairades i fulles sense punxes, passen desapercebuts dels excursionistes. N'hi ha força també en algunes obagues de la zona més alta del Moianès i, més disseminat, als boscos de les àrees de Mura i de Rajadell. La vall de Grevalosa, als termes de Castellfollit del Boix i d'Aguilar de Segarra, realment fa honor al seu nom i conserva alguns grèvols.

El galzeran és una herba perenne de fins a un metre d'alçada, poc o molt parenta de l'esperguerra, i molt típica de l'alzinar. Fa una mena de fulles ovades, d'uns 2 cm, acabades en punta. En realitat no són veritables fulles –les fulles de debò són minúscules i cauen aviat–, sinó tiges aplanades, anomenades en terminologia botànica *cladodis*. La flor blanca i posteriorment el fruit vermell que estranyament surten del centre de la suposada fulla en descobreix l'engany. Amb la pràctica absència de veritables fulles, tant les tiges modificades com les normals són de color verd fosc i fotosintètiques. A l'hivern, alguns brots de galzeran s'assequen però es mantenen sencers, amb consistència de pergamí, mentre la degradació ressalta la nerviació paral·lela de les falses fulles. A la primavera següent sortiran nous brots. El galzeran és una de les poques espècies que tole-

ra el grèvol, el teix és un arbre dioic. Les flors d'un sol òvul dels teixos femelles esdevindran una llavor envoltada per una cúpula carnosa, vermella, que fa la funció de fruit. El teix és un arbre en regressió a nivell mundial, probablement a causa del seu creixement lent. Per la seva raresa, el teix és una espècie protegida a Catalunya i pràcticament arreu. Al Bages viu espontàniament a les parts altes de Montserrat, refugiat a les canals, i alguns pocs individus més es troben en racons ombrívols i poc accessibles del parc natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Grèvols, galzerans i teixos, amb llurs fruits vermells, ornamenten els boscos i jardins a l'hivern. Admirem-los vius i esponeusos al bosc, no pas mutilats i marcats a casa. ■

Fotografies:

Pàgina esquerra: El grèvol acolorit de verd i vermell, esplendorós, destaca entre els arbres desfullats d'hivern.

1. El grèvol, amb la típica estampa de les fulles punxoses i lluent i els fruits vermells.

2. El galzeran, amb les seves baies que neixen al centre de les falses fulles.

3. Detall de les fulles del teix, que es diferencien de les de l'avet per acabar en punta i ser verdes per ambdues cares, i de les seves cúpules o arils vermells.